

๓. อภิสมยัตรายากรปัญหา ๖๑

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ในศาสนานี้คฤหัสถ์ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเป็นผู้ต้องปาราชิกแล้ว, คฤหัสถ์นั้นพึงบวชโดยสมัยอื่น, บุคคลนั้นไม่รู้แม้ด้วยตนว่า 'เราเป็นคฤหัสถ์ เป็นผู้ต้องปาราชิกแล้ว,' ทั้งบุคคลอื่นใด ๆ ไม่บอก แม้แก่บุคคลนั้นว่า 'ท่านเป็นคฤหัสถ์ต้องปาราชิกแล้ว,' ก็ถ้าบุคคลนั้นปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น, ธรรมาภิสมัยความตรัสรู้ธรรม พึงมีแก่บุคคลนั้นบ้างหรือ?"

พระเถรเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร ธรรมาภิสมัยไม่มีแก่บุคคลนั้น."

ร. "เพราะเหตุไร พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ธ. "ขอถวายพระพร สิ่งใดเป็นเหตุแห่งธรรมาภิสมัย ของบุคคลนั้น สิ่งนั้นอันบุคคลนั้นเลิกถอนเสียแล้ว, เพราะเหตุนั้น ธรรมาภิสมัยจึงไม่มี."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ากล่าวอยู่ว่า 'ความจำคายน้อมมีแก่บุคคลที่รู้ เมื่อความจำคายน้อมมี, ความห้ามธรรมาภิสมัยน้อมมี, เมื่อจิตอันธรรมดาห้ามแล้ว ธรรมาภิสมัยน้อมไม่มี.' พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ก็เมื่อบุคคลนั้นไม่รู้ยังไม่มีความจำคายน้อมมีแล้วมีจิตสงบแล้วอยู่ ธรรมาภิสมัยน้อมไม่มีแก่บุคคลนั้น เพราะเหตุไร? ปัญหาอันเป็นไปโดยอาการไม่เสมอ ๆ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจงคิดแล้วจึงวิชันนา."

ธ. "ขอถวายพระพร พืชอันให้ผลเป็นสภาวะ อันบุคคลหมักแล้วดี ย่อมขึ้นในนาอันเตียน อันบุคคลไถดีแล้ว มีเทือกดีหรือไม่?"

ร. "ขึ้นช้ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ธ. "ขอถวายพระพร พืชนั้นนั้นเกี่ยว พืชขึ้นในพื้นศิลาบนเขาเป็นแห่งที่บหรือ?"

ร. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ธ. "ขอถวายพระพร ก็พืชนั้นนั้นเกี่ยว ย่อมขึ้นในเทือกเพื่อเหตุอะไร, ย่อมไม่ขึ้นเหนือหลังศิลาบนภูเขาเป็นแห่งที่บ เพื่อเหตุอะไร?"

ร. "เหตุในศิลาเป็นแห่งที่บ เพื่อจะงอกของพืชนั้น ย่อมไม่มี, พืชย่อมไม่ขึ้น โดยไม่มีแห่งเหตุ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ธ. "ขอถวายพระพร พืชนั้นน้อมขึ้นในเทือก ย่อมไม่ขึ้นในพื้นศิลาบนภูเขาเป็นแห่งที่บ ฉันท, ธรรมาภิสมัย พึงมีแก่บุคคลนั้นด้วยเหตุใด เหตุอันอันบุคคลนั้นเลิกถอนเสียแล้ว, ธรรมาภิสมัยน้อมไม่มีโดยไม่มีแห่งเหตุ ฉันทนั้นนั้นเกี่ยวแล."

อีกประการหนึ่ง ท่อนไม้ ก้อนดิน ไม้ค้ำยันและตะบองทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงซึ่งอันตั้งอยู่ได้ในแผ่นดิน, ท่อนไม้ก้อนดินไม้ค้ำยันและตะบองทั้งหลายเหล่านั้นนั้นเทียว ย่อมเข้าถึงซึ่งอันตั้งอยู่ในอากาศได้หรือไม่?"

จ. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ก. "ขอถวายพระพร ท่อนไม้ก้อนดิน และไม้ค้ำยัน และตะบองทั้งหลาย ย่อมเข้าถึงซึ่งอันตั้งอยู่ได้ในแผ่นดินอย่างเดียวกับเหตุใด อะไรเป็นเหตุนั้น ในความตั้งอยู่ได้นั้น, ตั้งอยู่ในอากาศไม่ได้เพราะเหตุไร?"

จ. "เหตุในอากาศ เพื่อความอาศัยตั้งอยู่แห่งท่อนไม้ ก้อนดิน ไม้ค้ำยัน และตะบองทั้งหลายเหล่านั้นไม่มี, ท่อนไม้ ก้อนดิน ไม้ค้ำยันและตะบองทั้งหลายนั้น ตั้งอยู่ในอากาศไม่ได้โดยไม่มีแห่งเหตุ."

ก. "ขอถวายพระพร ช้อนดินอันใด, เหตุแห่งอภิสัมมัตตธรรมของบุคคลนั้น อันโทษนั้นเล็กถอนเสียแล้ว, ครั้นเมื่อเลิกถอนเหตุเสียอภิสัมมัตตธรรมย่อมไม่มี โดยอันไม่มีแห่งเหตุ ฉะนั้นนั้นเทียวแล."

อีกนัยหนึ่ง ไฟย่อมชัชวาลโพลงได้แต่บนบก, เพลิงนั้นย่อมชัชวาลโพลงได้ในน้ำด้วยหรือไม่?"

จ. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า เหตุในน้ำเพื่อความเป็นไฟจะโพลงขึ้นไม่มี, ไฟย่อมไม่โพลงขึ้นโดยไม่มีแห่งเหตุ."

ก. "ขอถวายพระพร เหตุในน้ำเพื่อความเป็นไฟจะโพลงขึ้นไม่มี ไฟย่อมไม่โพลงขึ้นโดยไม่มีแห่งเหตุ ฉะนั้น, เหตุแห่งอภิสัมมัตตธรรมของบุคคลนั้น อันโทษนั้นเล็กถอนเสียแล้ว, เมื่อเลิกถอนเหตุเสีย ธรรมมัตตธรรมย่อมไม่มี โดยอันไม่มีแห่งเหตุ ฉะนั้นนั้นเทียว."

จ. "พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทูลถามว่า ทานจงคิดเนื้อความนั้นแม้อีก, จิตตสังยุตติ ความเข้าใจในปัญหานี้ ย่อมไม่มีแก่ข้าพเจ้าว่า 'เมื่อความรำคาญไม่มี ความห้ามมรรคและผลและสวรรค์ ย่อมมีแก่บุคคลเมื่อไม่รู้' ดังนี้, เพราะฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจงให้ข้าพเจ้าหมายรู้ด้วยเหตุเถิด?"

ก. "ขอถวายพระพร เอกก็ ยาพิษกล้ำเกิน อันบุคคลแม้ไม่รู้เคี้ยวกินแล้ว ย่อมผลาญชีวิตเสียหรือไม่?"

จ. "ย่อมผลาญชีวิต."

ก. "ขอถวายพระพร บาบอันบุคคลแม้เมื่อไม่รู้กระทำแล้ว ย่อมกระทำอันตรายแก่อกภิสัมมัตตธรรมนั้นนั้นเทียว. เอกก็ ไฟย่อมเผาบุคคลไม่รู้แล้วเหยียบไปหรือไม่?"

จ. "ย่อมเผาชี."

ก. "ขอถวายพระพร ไฟย่อมเผาบุคคลไม่รู้แล้วเหยียบไป ฉะนั้น, บาบอันบุคคลแม้เมื่อไม่รู้กระทำแล้ว เป็นกรรมกระทำอันตรายแก่อกภิสัมมัตตธรรมนั้นนั้นเทียวแล. เอกก็ อสรพิษกัดบุคคลไม่รู้แล้ว ย่อมผลาญชีวิตเสียหรือไม่?"

จ. "ย่อมผลาญชี."

ก. "อสรพิษกัดบุคคลไม่รู้แล้ว ย่อมผลาญชีวิตเสีย ฉันทใด, บาบอันบุคคลแม้เมื่อไม่รู้กระทำแล้ว ย่อมเป็นกรรมกระทำอันตรายแก่ภิสัมย์ ฉันทนั้นนั้นเกี่ยวแล."

ขอถวายพระพร พระเจ้ากาลิงคราชสมณะโกลัญญะ เคลื่อนกล่นแล้วด้วยรัตนะเจ็ด ทงรัตนะคชาธารเสด็จไปเพื่อจะทอดพระเนตรตระกูล แม้เมื่อไม่รู้ ไม่อาจแล้วเพื่อจะเสด็จโดยเบื่องบนแห่งโพธิมณฑลประเทศเป็นที่ผองใสแห่งญาณชื่อโพธิ. บาบอันบุคคลแม้เมื่อไม่รู้กระทำแล้ว ย่อมเป็นกรรมกระทำอันตรายแก่ภิสัมย์ ด้วยเหตุใด เรื่องพระเจ้ากาลิงคราชนี้ เป็นเหตุนี้ในความที่บาปอันผู้ไม่รู้กระทำแล้ว เป็นกรรมกระทำอันตรายแก่ภิสัมย์นี้."

จ. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เหตุเป็นชินภาสิตอันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะคัดค้าน, เนื้อความนั้นแหละ เป็นเนื้อความของชินภาสิตนั้น, ข้าพเจ้าย่อมรับรองอย่างนั้น."